

ВІДТВОРЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ РОЗМОВНО-ПОБУТОВОГО СТИЛЮ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ ІВАНА ФРАНКА «РІПНИК»

Стаття присвячена розгляду характерних особливостей відтворення елементів розмовно-побутового стилю, зокрема, діалектизмів, у художньому перекладі твору Івана Франка «Ріпник» у напрямку з української англійською мовою. Проводиться аналіз цього мовного явища у лінгвістичному та перекладацькому аспектах.

Ключові слова: *розмовно-побутовий стиль, розмовність, діалектизм, бойківський говір, переклад.*

Як і в кожній мові, в українській розмовно-побутовий стиль – це найдавніший стиль, тому що він започаткувався з виникненням мови і в ньому вона розвивалася на початкових етапах. Перші норми літературних мов, що виникали на діалектній основі, формувалися саме в розмовно-побутовому стилі. Для української мови розмовно-побутовий стиль є особливо важливим, бо в різні і майже завжди несприятливі для розвитку літературної мови часи через політичні утиски українського народу, через офіційне невизнання його мови, культури, через надмірні впливи запозиченої старослов'янської й інших мов, тільки розмовна мова зберігала й передавала з уст в уста моральні засади й етичні риси українства. В період, коли почала занепадати давня літературна українська мова з її книжними стилями й рисами, розмовна мова вже мала таке багатство різноманітних виражальних засобів на кожному рівні і таку уніфікацію вимовних і лексичних, граматичних, стилістичних норм, що змогла взяти на себе функцію нової літературної мови українського народу і оживити соками живомовності не тільки художній, а й інші стилі. Ця роль живильного джерела для літературної мови та її стилів визначена в розмовній мові, можна сказати, Богом і тому вічна [3].

Актуальність дослідження полягає у недостатній вивченості перекладознавчих проблем відтворення елементів розмовно-побутового стилю у творі Івана Франка «Ріпник», що створює необхідність проведення ретельного дослідження зазначеного питання. Тому **метою** цієї статті є вивчення лексичних особливостей розмовно-побутового стилю на прикладі зазначеного твору та труднощів їх відтворення в англійському перекладі. **Завданням** статті є аналіз перекладацької компетентності у питанні лексичних відповідників розмовно-побутового стилю української та англійської мов, яка забезпечує адекватність перекладів.

За нашим дослідженням та за дослідженнями наших попередників, розмовність та побутовість не обов'язково можуть спостерігатися в усьому тексті. Їх можна простежити в окремому діалозі певних героїв твору, або ж автор може використовувати елементи побутовості для того, щоб означити місце знаходження героїв [2].

Необхідно зауважити, що розмовно-побутовий стиль як один з найдавніших відіграє надзвичайно велику роль у формуванні мовленнєвих навичок. Мовлення людини, осо-

бливо побутове, часто зазнає впливів розмовного та діалектного мовлення, розмовного, діалектного, експресивно-забарвленого та емоційного спрямування. Культура мовлення багато в чому залежить від опанування особливостями розмовно-побутового стилю та розуміння його функцій у мові. А основна функція цього стилю – функція спілкування, обміну думками між дома або кількома мовцями. Розмовно-побутовий стиль використовується в бесідах на неофіційні теми в невідготовленому, невимушеному спілкуванні. Висловлювання в цьому стилі часто вільні у виборі слів, розкривають ставлення автора до предмета мовлення та до співрозмовника. Суттєвими рисами розмовно-побутового стилю є використання розмовної лексики, емоційно забарвлених слів і висловів, діалогічного та полілогічного характеру мовлення. Цей стиль широко застосовується і в писемному мовленні, зокрема у творах художньої літератури. Розмовно-побутовий стиль має велике значення для вироблення культури усного мовлення суспільної і побутової мовної практики людини, бо він є дійовим засобом створення стійких навичок нормованого і багатобарвного мовлення кожної людини [1].

Пілд час нашого аналізу перекладу твору Івана Франка «Ріпник» виникла, перш за все, необхідність визначити лексичну наповненість та насиченість художнього та мовного світу автора, оскільки цей показник характеризує стиль твору, говорить про переважання в ньому тих чи інших жанрово-стилістичних та лексичних елементів.

Українська літературна мова протягом усіх історичних етапів перебувала у взаємодії з народними говорами, що виявлялися на різних структурних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному. Зміни в лексичному значенні посідають особливе місце, оскільки, як показує наше дослідження, на цьому рівні розмовно-побутового мовлення присутня велика кількість емоційної та експресивно-забарвленої, розмовної та діалектної лексики. Проте не всі функціональні стилі сучасної української літературної мови однаково податливі на поповнення, наприклад, діалектною лексикою. Передусім широко вона представлена в мові художньої літератури, у якій лексичні діалектизми проходять випробування на життєздатність, а потім уже стають або не стають надбанням усієї літературної мови. Діалектизм загалом виконує три основні функції: комунікативну, етнографічну і експресивно-виражальну. Комінікуативна функція діалектизмів прозоро виявляє себе у творчості письменників дожовтневого періоду, і полягає в тому, що письменник вживаючи діалектні елементи рідного йому говору чи нареччя у мові персонажів і в авторській мові, свідомо чи несвідомо використовує її замість слів літературної мови [2].

Етнографічну функцію виконують ті діалектизми (здебільшого лексичні), що передають певні відомості про матеріальну культуру жителів тієї чи іншої місцевості, про яких йдеться у творі.

Експресивно-виражальне значення мають діалектизми, які використовуються з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше схарактеризувати реальну дійсність, відображену у творі.

Великим і неповторним надбанням української культури є прозова художня творчість Івана Франка. Письменник жив і працював у той історичний відрізок часу, коли в Україні творилася нова українська літературна мова. Її становлення, розвиток – це складний соціолінгвістичний процес, наслідки якого виразно відбивають художні тексти письменника. Важко назвати ті сфери літературного й суспільного життя, які Іван Франко оминув

своєю увагою. Значну частину своєї творчості присвятив письменник проблемі розвитку робітничого руху. У широко відомому читачам малому прозовому творі так званого «Бориславського циклу», «Ріпник», Іван Франко реалістично, навіть натуралістично, зображував жахливу долю ріпників. Гірка нужда та бідність зганяли тисячі галицьких селян до Борислава, дідівських місць, де на них чекала ще страшніша доля [5].

Іван Франко народився і провів дитячі роки на Бойківщині. Рідний для письменника бойківській говір належить до Карпатської групи діалектів південно-західних нарч. До цієї групи входять також закарпатський і лемківський говори, але від бойківського вони чітко відрізняються, оскільки на бойківському говорі позначилася взаємодія між карпатською і галицько-буковинською групою говорів, до якої належать наддністрянський, покутсько-буковинський і гуцульський говори. Сам Іван Якович сказав: «Українська мова наслідком свого історичного розгою має загалом мало діалектів. На великім просторі між Кубанню, Доном та Сяном протягом усієї історії українського народу йшли рухи людності то зі сходу на захід, то із заходу на схід, і в тім ненастаннім руху, що тягся аж до половини XIX ст. ніяк і ніде було виробитися діалектам, що постають лише в місцях, відокремлених і відірваних від руху. От тим-то бачимо, що властиві діалекти української мови проявляються лише не в багатьох забутих кутах: у болотах Пінщини та в Карпатських горах і на Закарпатській Русі» [6].

У статті «Літературна мова і діалекти» І. Франко наголошував на тому, що без діалектів, без мовного багатства кожного регіону України літературна мова не може розвиватися: «Кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, висати в себе всі культурні елементи сучасності, значить, збагачуватися новими термінами та висловами відповідними до прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свогою основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь соціальної верстви чи купи людей, а, з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору» [6; 226].

Тому не дивно, що ми зустрічаємо багато діалектизмів та інших лексичних елементів розмовно-побутового стилю впродовж усього твору.

Мова персонажів оповідання «Ріпник» загалом відображає тодішню галицьку літературну мову з виразними бойкізмами. Іван Франко активно вникав у всі сфери галицького життя, працював і творив серед галичан і насамперед для них, тому галицькі елементи в мові його творів були цілком природними. Селяни розмовляють значним для них бойківськими говором, який ми бачимо у першій редакції, наприклад: «– Говори, **чого-сь** **мя** викликала **сюда** на улицю в такий **вімер?**» [7] → «*Why did you call **me** outside in such a wind?*» [8]; «– **Цу на тебе!** Я з нею! ... Сама за мною **бігає**. Хіба їх забороню, коли сама **тягася за мною?**» [7] → «*Oh, for God's sake! I spend my time with her? It's she who **runs after me**. I can't forbid her to see me.*» [8]; «– **А фпач** на його **бєбєху, мойого балабусти!**» [7] → «*I hope the boss's **guts** burst!*» [8]

Бачимо, що у перекладі ці діалектизми не відтворилися, хоча за допомогою морфологічної редукції слів «**It's**», «**can't**», що є характерною для розмовної мови, та складно-підрядного речення «**It's she who runs after me**», а також за допомогою таких розмовних виразів, як «**Oh, for God's sake**»- «Заради Бога», «**to run after**» – «бігати за кимось», – зберігається розмовний стиль. Далі: **фпач** – діал. лайка; чорт, біс, лихо, **бєбєху** – розм. нутроці, **балабуста** – діал. господиня, дружина, жінка; **guts** – мн.сл. кишки, нутроці, че-

рево, пузо. Як бачимо, знову-таки, діалектизми лишилися лише в оригінальному тексті, але про розмовність нам говорить англійський сленгізм – *guts*.

Бойкізми присутні також в авторській мові, наприклад: «Вже пізно вночі. Тісна, брудна і душна *цюнка* наповнена робітницями.» [7] → «*It was late and the dirty, crowded, stifling cubby-hole was full.*» [8]; «Борислав починав оживлюватися. Із темних нір, із затхлих, душних та тісних *халабуд* вилізли брудні, заспані люди.» [7] → «*Dirty, sleepy-eyed people were emerging from their dark burrows and stale, stifling, crowded shanties.*» [8].

«*Цюнка, цюна*», – діал. тісна кімната, тюремна камера; «*cubby-hole=cubby-house*» – комірчина, маленька кімнатка. «*Халабуда*» – розм. убога оселя, конура; «*shanty*» – розм. хибарка, хижина.

Як бачимо, соціолінгвістичне наповнення не відтворилося в перекладному тексті, але стилістично перекладач передав англійською мовою розмовність та побутовість тексту оригіналу, використовуючи відповідну розмовну лексику.

До речі, недаремно ми звернули увагу на ці речення авторської мови, адже кількома такими словами зображено умови життя ріпників як протилежні до селянських прикмет їх психіки. Жоден хлібороб не пішов би в поле вранці випивши горілки. Характерно, що в оповіданні не говориться про бориславські хати. Місце нічлігу робітників – це «*шопи*», «*халабуди*», «*цюнки*», «*нори*», «*буди*» (на селі в «*будях*» живуть собаки – ця асоціація мимоволі спливає у свідомості читача).

З-поміж різного мовного рівня діалектизмів часто уживаними є лексичні діалектизми. Найпомітніше вони представлені в системі повнозначних частин мови:

- іменників: *ріпник* – робітник на нафтових промислах → *the oil-worker*; «*Ось тут покине, в тім неклі, в тій **баюрі**.*» [7; 15] → «*He'll leave me, right here in this **filthy den!***» [8; 38]. (*баюра* – велика, глибока калюжа, яма → *filthy den* – брудна нора, «берлога»); *На вулиці вітер ухопив її в свої холодні обійми, торгав поли її **кафтана*** [7; 16]. → *In the street the wind caught her up in its cold embrace, tugged at her **skirts**...* [8]. (*кафтан* (*кафтанка*) – шита або в'язана камізьелька (безрукавка) → *skirt* – спідниця); «*Ох, не кажи так, Мендель! Бога не зміркуєш. А за що наслав на мене таку шкоду? Ти чув? У мене в магазині – адже се 50 **раниш** цюнайменше! А хто винен? Не знати. А хто мусить заплатити? Хайм!*» [7; 41] → «*Don't say that, Mendel! You can't tell what the Lord expects of us. Why did He cause me to bear such great losses? Have you heard? The least I've lost on the store-house is fifty **guldens**. Who's to blame? No one knows. And who has to pay the damages? **Khaim!***» [8; 72] (*раниш* – ринський, колишня австрійська монета → *gulden* – кульден (голландська монета)); «*Га-га-га! – реготалися ріпники. – От діва, як **жовняр!** Отак її!*» [7; 21] → «*Ho-ho-ho the men roared. "That girl's a **real fighter!** Let her have it!"* [8; 45] (*жовняр* – військовий, солдат → *fighter* – боець, воїн);

- прикметників: «*Ганка видивилася на нього своїми **вибалушеними** очима, поблідла страшенно і, немов давлячись тим словом, промимрила...*» [7; 33] → «*Ganka **sixed her bulging** eyes on him, went pale, and choked the words out...*» [8; 60] (*вибалушений* – широко розкритий, витріщений → *bugling* – випнутий (рос. выпяченный));

- дієслів: «*Хотів би, та не знаю... Якби там де **трафився** якій заробок, щоби сплатити тамтові жидові*» [7; 43] → «*Yes, I do, if only **I'll be able to find some work there and pay off the innkeeper.***» [8; 74] (*трафити* – траплятися → *to be able to* – бути здатним); «*Та ти повинен бабі гречно відповісти, ще й горівкою бабу **потракнувати**...*» [7; 32] →

«*You should answer an old woman politely and offer her a sip of vodka....*» [8; 59] (потракувати – заст.. частувати, пригостити → offer – пропонувати);

• прислівників: «*Та ти повинен бабі гречно відповісти, це й горівкою бабу потракувати....*» [7; 32] → «*You should answer an old woman **politely** and offer her a sip of vodka....*» [8; 59] (*гречно* – чемно, шанобливо → *politely* – чемно, люб'язно, ввічливо); «*Говори прудше, чого тобі треба! Не бачиш – я весь продроз!*» [7] → «*Hurry up, what do you want? Can't you see I'm frozen stiff!*» [8]; «*Від сего найборше біль голови береся.*» [7] → «*...that's what gives you your headaches.*» [8] (*прудше* – від прудко=борзо, борше – швидко, швидше, скоро, скоріше → *hurry up* – квапитися, поспішати).

Ті чи інші діалекти мають специфічні фонетичні риси, якими відрізняються від мови іншої місцевості. Виділяють ознаки групи карпатських говорів, в яку входять бойківські говірки. Спробуймо простежити, які з них найчастіше трапляються в проаналізованому нами оповіданні Івана Франка.

• Відзначається помітна тенденція до вживання приставних *з, в*. Однак нами зафіксовано у художньому тексті діалектизми, які вживаються без сподіваних приставних *з, в*: *остро, оно, она, огонь, уха, улица*.

• Низка слів становить окремі фонетичні варіанти літературних еквівалентів: *інчої, собідно, подождати, видиш, горівка, мішаєшь*. Наприклад: «– Вона силкувалася вимовити ті слова *свобідно, весело...*» [7] → «*She tried to sound casual and happy...*» [8]; «– Він не рушився з місця, не просив її *подождати...*» [7] → «*He didn't budge or ask her to stay a while longer...*» [8]; «– Ну, *видиш*, ти вже й гніваєшься. Фе, Іване!» [7] → «*Now you're getting angry. Ah, Ivan!*» [8]; «– Е, ні, від самої *горівки* не буде боліти. А от як ти пиво *мішаєшь з горівкою*, то се зле. Від сего найборше біль голови береся.» [7] → «*No, you're wrong. Vodka alone won't give you a headache. The trouble is, you mix it with beer, and that's what gives you your headaches.*» [8].

Також у творі ми спостерігаємо такі характерні морфологічні риси діалектизмів, як:

• уживання форми орудного відмінка однини іменників жіночого роду, узгоджуваних з ними прикметників та займенників на *-ов, -ев* замість *-ою, -єю*: *нев, мнов, тобов, землев, ямов, линвов*;

• уживання частки *се*, звідси *сего, сеї, сими*;

• поширеність архаїчних відмінкових закінчень іменників, зокрема місцевого відмінка на *-ім*: *на твердім, в нім, по тім, на тім*;

• поширеність скорочених форм вказівних займенників: *тота Ганка, тото вульгарство, тота бесіда, в тоту безодню, тоту недолю, тота яма, тота сокира, тота хатчина*.

Досить часто зустрічаються фразеологічні діалектизми: «*Се я її хлопнула, щоб її залляти оту широку широку хавку...*» [7] → «*I doused her to make her shut up*» [8] (*залляти* – розм.. перен. Приклеювати латку на гумових виробках, *хавка* – рот, глотка, тому вираз означає «*закрити рота*»; *to make smb shut up* – розм. змусити закрити рота); «*Так, як би тебе **зо шкури дерди.***» [7] → «*As if they were killing you.*» [8] (*дерти зо шкури* – вбити).

Зустрічаються у творі діалектизми з лайливим забарвленням та слова із суфіксами пестливості: «*Ет, дурна ти, та й годі!*» [7] → «*You're a silly goose!*» [8] (*silly as a goose* = very foolish – дурний); «*Хлопці!* – скрикнув Іван, роздратований сими словами, і гримнув

склянкою до стола. – *Гунцвонт*, хто мені се говорить!» [7] → «Boys!» Ivan shouted and banged his glass down on the table angrily. «Whoever says that is *a son-of-a-bitch!*» [8] (*гунцвонт* – діал. лайл. Собачий син, шельма); «Недобре з тобою, *дівонько*, недобре! – мовила вона. – То в тебе не перестрах, небого, ой ні.» [7] → «Something’s wrong here, *my girl,*» she said. «It’s not fright at all.» [8]; «*Івануно*, чую, що вас обікрали – мовив до нього касієр» [7] → «*Ivan*, I heard that you’ve been robbed,» the foreman said» [8].

Як бачимо, для відтворення діалектизмів можна використовувати розмовну лексику, просторіччя або сленг. Саме вони є основним функціональним еквівалентом територіальних та соціальних діалектів у мові перекладу. Діалектизми утворюють неповторну своєрідність художньої тканини, і без них мова героїв позбавляється індивідуальності. У перекладі це вимагає компенсацій. Проте, проста заміна діалектизмів першотвору діалектизмами мови перекладу перетворює «місцевий колорит» першотвору на «місцевий колорит» мови перекладу. Відтворення діалектів підкреслено розмовним стилем не переходить меж «одомашнення» і залишає переклад в рамках своєї культури.

На думку О. Медвідь, адекватним вважається той переклад, при якому відповідники у цільовій мові побудовані на тих самих прагматичних компонентах значення, що й одиниці діалектного мовлення [4]. Підсумовуючи, варто зазначити, що загальною стратегією перекладу діалектизмів є передача їх прагматичних значень, емоційно-експресивних та стилістичних рис, – навіть за рахунок точного відтворення їхньої семантики (що не завжди вдається зробити).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ангерчік Є.* Труднощі відтворення лексичних елементів розмовно-побутового стилю в українсько-англійському перекладі прозаїчних творах В. Габора «Швонц» та «Полювання у втраченому просторі» / Є. Ангерчік // Наукові записки. – Випуск 104 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С.220-224.
2. *Ангерчік Є.Д.* Особливості відтворення розмовних лексичних елементів в англійському перекладі творів В. Стефаника / Є.Д. Ангерчік // Мовні та концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – Вип. 41. – Ч.1. – С. 331-336.
3. *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І. Мацько. – К., 1990
4. *Медвідь О.* Просторіччя як категорія мовознавства і перекладознавства / О. Медвідь // Мовознавство: тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. – Х.: Око, 1996. – С. 328-334.
5. *Франко І.* Двоязычність і дволикість / Іван Франко // Літературно-науковий вісник. – 1905. – Т. 30. – Р. 8. – Кн.6. – С. 231-244.
6. *Франко І.* Літературна мова і діалекти / Іван Франко Літературно-критичні праці (1895-1897) // Література і мистецтво (томи 26-43) : [зібрання у 50 томах] / [упор. тому І.О. Дзверін ; ред. кол. М.Д. Бернштейн, Г.Д. Вервес].– 1907. – Т. 37. – 205-211 с.
7. *Франко І.* Річник / І. Франко // Художні твори (томи 1-25) : [зб. у 50 томах] / [упор. тому І.І. Басс; ред.кол. І.І. Басс, М. Д. Бернштейн та ін.]. – 1978. – Т.14. – С. 277-291.
8. *Franko I.* The Oil-Worker / Ivan Franko ; [translated from Russian by Fainna Solasko] // Boa Constrictor and Others Stories. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963. – P. 35-86.

Стаття надійшла до редакції 18.06.13

Ангерчик Е., аспірант,
КНУ ім. Т. Шевченка, Київ

**ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ РАЗГОВОРНО-БЫТОВОГО
СТИЛЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИВАНА
ФРАНКО «НЕФТЯНИК»**

Статья посвящена рассмотрению характерных особенностей воспроизведения элементов разговорно-бытового стиля, в особенности, диалектизмов, в художественном переводе произведения Ивана Франко «Нефтяник». Проводится анализ этого языкового явления в лингвистическом и переводческом аспектах.

Ключевые слова: разговорно-бытовой стиль, разговорность, диалектизм, перевод.

Angerchik E., postgraduate,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**RENDERING THE CHARACTERISTIC
LEXICAL ELEMENTS OF COLLOQUIAL AND CASUAL STYLE
IN THE UKRAINIAN-TO-ENGLISH TRANSLATION OF THE WORK
“THE OIL-WORKER” BY IVAN FRANKO**

The article deals with the issue of rendering the characteristic lexical elements of colloquial and casual style such as the dialect in the Ukrainian-to-English translation of the work “The Oil-Worker” by Ivan Franko. The phenomenon of dialect is analysed linguistically and in the translational aspect.

Key-words: colloquial and casual style, colloquialisms, dialects, translation.